

VII. ОГЛЯДИ

БІЛОРУСЬКІ ЮВІЛЕЙНІ НАУКОВІ ЗБІРНИКИ З ЛИТУАНІСТИКИ

Останнім часом білоруська литуаністика, попри деякий спад початку – середини 2010-х років, поповнилася виданням як нових книг Литовської метрики й монографічних досліджень, так і тематичних збірників наукових праць. Особливо плідним став 2007 р., коли друком вийшло одразу три книги, у яких сконцентровано кількадесят статей та розвідок з литуаністики. Тож стисло представимо українським читачам новинки білоруської литуаністики.

Збірник наукових праць, до якого ввійшли матеріали Міжнародної наукової конференції „Ягеллони: династія, епоха, спадщина” (Гольшани – Новогрудок, 8–10 вересня 2006 р.), був опублікований 2007 р. під однойменною назвою¹ видавництвом „Беларуская навука” силами Інституту історії НАН Білорусі.

Книга містить кількадесят наукових статей та повідомлень істориків Білорусі, Польщі, Литви, Росії та України, тематично сконцентровані з періодом правління у ВКЛ представників династії Ягеллонів. У матеріалах представленні питання, пов’язані з генезою, становленням і впливом династії Ягеллонів на громадсько-політичний і культурний розвиток ВКЛ та європейської цивілізації загалом.

Сучасна білоруська історична наука не позбавлена ідеологічного навантаження, що яскраво проявилось в шести привітальних вступних словах представників центральної та місцевої влади, причетних тим чи іншим чином до проведення указаної конференції. Утім, подальші матеріали книги свідчать про високий фаховий рівень дослідників, матеріали яких редактори згрупували у чотирьох тематичних рубриках. Відтак, перша рубрика присвячена питанням інтерпретації традиційних та нетрадиційних історичних джерел періоду правління Ягеллонів у ВКЛ. Дослідники, піддаючи глибоку аналізу відомі та вводячи в науковий обіг нові джерела, пропонують читачеві шляхи розв’язання тих чи інших джерелознавчих проблем. Наприклад, представлено репрезентативність актового матеріалу гродських та земських судів на предмет генеалогічних студій (Ірина Ворончук, Київ); проаналізовано картографію ВКЛ доби Ягеллонів (Станіслав Александрович, Торунь); здійснена публікація привілею на магдебурзьке право містечку Баруни 1705 р. (Олександр Довнар, Мінськ) та ін.

Друга рубрика сконцентрувала матеріали, що стосуються питань впливу двору монарха (представників династії Ягеллонів) на різні аспекти історії ВКЛ, а питання, присвячені розгляду проблем взаємозв’язку інститутів влади з суспільством ВКЛ – відображені у третій рубриці „Монарх і суспільство”. Остання рубрика, що містить три матеріали, представлена працями істориків-початківців Ошмянщини. Їхні повідомлення стосуються висвітлення проблем регіоналістики.

У Гродно 2007 року вийшла чергова тематична збірка наукових праць білоруських істориків. Нагодою її створення став ювілей (450-річчя з дня народження) Льва Сапеги – одного із найвпливовіших державних діячів кінця XVI – першої третини XVII ст. у ВКЛ та Речі Посполитої, кодифікатора та видавця Третього Литовського Статуту. Вже стало традиційним для білоруської історіографії, що основу наукових збірників складають матеріали міжнародних наукових конференцій, а у даному випадку – „Лев Сапега (1557–1633 рр.) та його час”².

Книга багатогранно розглядає епоху другої половини XVI – першої третини XVII ст. й різні аспекти діяльності Льва Сапеги в її контексті. Тут зібрані статті й матеріали добре відомих у Білорусі та за її межами спеціалістів з даної тематики, і молодих вчених, і дослідників-початківців, а також тих, хто вивчає спадщину Л. Сапеги та його епохи в історичні ретроспективи. Загалом книга вийшла досить контрастною, тим більше, що в ній представлено 80 матеріалів істориків Білорусі, а також Польщі, Литви, Росії, України. Відповідно таку велику кількість невеличких за обсягом статей-повідомлень вчених редактори збірника помістили у десяти тематичних рубриках, зокрема, таких як „Держава, влада”, „Право, судова система”, „Зовнішня політика, дипломатія”, „Військова справа”, „Громадсько-політична думка”, „Соціально-економічні відносини, повсякденність”, „Конфесії”, „Культура”, „Історична ретроспектива”, „Історіографія”.

Таким чином, книга може зацікавити дослідників історії ВКЛ та Речі Посполитої, адже для кожного фахівця ранномодерної доби не може залишитися поза увагою новий погляд на постать Льва Сапеги та доби, в якій він жив і діяв.

Збірник наукових праць³, присвячений ювілею відомому білоруському історико-медієвісту, досліднику аграрних відносин, історичної географії і картографії Білорусі XV–XVI ст. Михайлу Федоровичу Спірідонову, умістив наукові розвідки колег та учнів ювіляра. Тому й тематична направленість книги, головним чином, визначається колом наукових зацікавлень М.Ф. Спірідонова.

Видання (як й інших праць такого жанру) відкривають вступні статті колег-друзів – відомих медієвістів Г. Голенченка й Л. Іванової та А. Хорошкевич, в яких описано життєвий і творчий шлях ювіляра.

Найбільшу цікавість викликають дослідження авторів збірника. Зокрема, тематика статей зосереджена довкола проблем історичної географії (наприклад, В. Темушев розглянув питання формування території Гомейської волості ВКЛ до кінця XV ст., А. Радаман – визначення кордонів поміж Новгородським і Пінським повітами ВКЛ у другій половині XVI ст.); урбаністики (В. Паздняков дослідив маєток Мальтійського ордену у Білорусі XVII–XIX ст. – Столовичі); аграрної історії (тематика представлена статтями А. Шекова про князівське землеволодіння у Чернігівському князівстві у XII – першій третині XIII ст., В. Голубева – про сільську громаду у Білорусі XVI–XVIII ст., О. Довнара – про селян-слуг на білоруських землях ВКЛ другої половини XVI–XVIII ст.); політичної історії (А. Мацук проаналізував внутріполітичну ситуацію у ВКЛ 1739 р.); джерелознавства та писемності (грунтовні дослідження А. Дзярновіча, А. Груші, А. Кузьміна, Г. Голенченка, В. Свяжинського, Ю. Нестеровича); нумізматики (Ш. Бектінеєв); етноконфесійного розвитку (Л. Іванаова підняла питання побутування реформаційних осередків у Білорусі XVI–XVII ст., Г. Брегер – кальвіністських зборів XVI–XVII ст. у ВКЛ).

Цінними матеріалами до збірника являються список опублікованих праць М. Спірідонова, а також реєстр документів Литовської метрики, опублікованих М. Спірідоновим у серії книг „Пам’ять” – історико-документальних хронік міст і районів Білорусі, складений відомими білоруським литуаністом В. Менжинським.

Загалом, представлені дослідження та матеріали білоруських та російських істориків (на жаль не представлено праці українських вчених), що вийшли під одним „дахом”, на мою думку, є суттєвим кроком у розвиток литуаністичних студій й стануть у пригоді всім дослідникам історії ВКЛ, у тому числі й українським.

¹ Ягеллони: дынастыя, эпоха, спадчына: матэрыялы міжнар. навук.-практ. канф. (Гальшаны – Навагрудак, 8–10 верас. 2006 г.) // НАН Беларусі, Ін-т гісторыі; рэд. кал.: А. А. Каваленя (адка. рэд.) [і інш.]. – Мінськ: Беларус. навука, 2007. – 402 с.

² Леў Сапега (1557–1633 гг.) і яго час: зб. навук. арт. / ГрДУ імя Я. Купалы; рэдкал.: С. В. Марозава [і інш.]. – Гродна: ГрДУ, 2007. – 422 с.

³ Памяць стагодзь

*Жеребцова Лариса
(Дніпропетровськ)*

LIETUVOS METRIKA. KNYGA NR 14 (1524–1529): UŽRAŠYMŲ KNYGA 14. / PARENGĖ L. KARALIUS, D. ANTANAVIČIUS. – VILNIUS, 2008. – 646 P.

У рамках урадовай праграмы «Літовська Метрика – до 2010 р.» Інститутом історії Литви та групою вчених Вільнюського університету (на чолі з проф. І. Валіконіте) здійснюється публікація окремих книг з фонду Литовська Метрика (далі – ЛМ). За останні два роки побачили світ книги записів 6 і 14, а також книга судових справ 12, підготовлені до видання Інститутом історії Литви та Вільнюським університетом.

Книга записів 14 ЛМ є копією 1598 р. оригінальної книги, що безслідно зникла в середині XVII ст. В інвентарі 1623 р. книзі присвоєно №18, у XVIII ст. у Варшаві книгу перенумерували під номером 17, а за класифікацією Ст. Пташицького книга дістала номер 14, під яким і зберігалась в Російському архіві давніх актів у фонді 389 «Літовська Метрика». Документи книги відносяться до періоду правління Сигізмунда I Старого¹ й охоплюють період за 1524 – 1529 рр. Книга підготовлена до друку з мікрофільму, що зберігається у відділі рукописів Інституту історії Литви.

Копія книги записів 14 ЛМ XVI ст. має титул *«Книга розных справ и листов поточных короля его милости Жикгимонта Першого: и ку коньцу неколкос привилеицков починают ся. От року 1524 аж до року 1529»*. Більшість документів книги складають т. зв. «справи», видані від імені великого князя литовського – це накази, декрети, розпорядження до різних урядників і приватних осіб, щодо скарг, клопотань, оцінки пошкоджень, порядку судочинства, дотримання юридичних і митних норм. Книга складається з трьох частин – окремих зошитів, до яких вносили копії виданих документів три писарі: 1) Богущ Боговитинович (записи №1–67) – 5 зошитів; 2) Копоть Василевич чи Копоть Васкович (записи №68–656) – 13 зошитів; 3) Іван Горностай (№657–927) – 5 зошитів. Переважна більшість документів написана руською мовою, 5 – латинською, 4 – польською.

Науково-довідковий апарат видання складається з передмови литовською та англійською мовами, реєстру уміщених документів польською мовою, приміток до кожного документу, списку скорочень, переліку християнських свят і хронологічного списку документів. Наприкінці подано предметний, іменний та географічний покажчики.

Писар, що переписував книгу записів 14 ЛМ в кінці XVI ст. зкомпілював у книзі 592 документа, проте метриканти XVIII ст. нарахували 824 документи, а публікатори сучасного видання – 927 записів, що зареєстрували 978 документів. У рукопису книги деякі номери були пропущені, що побілили з часом. У сучасному виданні номери, які були вказані в інвентарі XVIII ст, наведені поряд із новими у круглих дужках.